

Maja VRTULEK

Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb - Restauratorski centar Ludbreg

KONZERVATORSKO – RESTAURATORSKI RADOVI NA KIKLJI LEGANKI IZ ZAVIČAJNE ZBIRKE POU “DRAGUTIN NOVAK” LUDBREG

Uvod

Narodne nošnje dio su kulture, tradicije kao i jedno od obilježja naroda kojem pripadaju. Na njihovo oblikovanje utječu kulturno-povijesne prilike, prirodna okolišna kao i stvaralačke mogućnosti ljudi koji ih izrađuju. Do polovice 19. stoljeća nošnje uglavnom nose seosko stanovništvo, ali i gradski puk koji je živio od poljoprivrede. U današnje vrijeme narodna nošnja više nije u svakodnevnoj uporabi, još je samo ponegdje nose stariji ljudi u nešto izmijenjenom obliku, no našla je svoje mjesto u kulturno-umjetničkoj sursi (KUD-ovi, plesni ansambli, i sl.) ili pak kao dio etnografskih, muzejskih i privatnih zbirki.

*Hrvatske narodne nošnje odlikuju se velikom raznolikošću, bogatom izradom, živopisnim bojama i različitim motivima, te se dijele na tri osnovne skupine: **panonsku, dinarsku i jadransku**. Za panonsku skupinu nošnji na prostoru Panonske nizine (Hrvatsko zagorje, Međimurje, Podravina, Posavina, okolica Zagreba, Pokuplje, Slavonija i Baranja) karakteristična je uporaba platna kao osnovnog materijala jer je nizinsko i plavno područje omogućavalo uzgoj lana i konoplje te su uz kupovnu pamučnu pređu osnovne sirovine za izradu narodnih nošnji.*

Opis predmeta

Kiklja leganka - plisirana je suknja, kakva se nosila u 20. stoljeću, a dio je kompleta ženske svečane narodne nošnje karakteristične za šire područje ludbreškoga kraja. U Etnografskom muzeju u Zagrebu sačuvano je i pohranjeno nekoliko primjeraka, no nema u potpunosti sačuvanih kompleta narodne nošnje. Uz to, jedan se nepotpuni komplet čuva u Zavičajnoj zbirci POU „D. Novak” u Ludbregu. Veći broj oglavlja udanih žena - *poculica* čuvaju se u Muzeju grada Koprivnice.

Suknja je sašivena strojno iz tri jednako široka dijela fine vunene tkanine, purpurne boje. Tkanina je cijelom svojom širinom nabrana u nabore širine približno

0, 5 cm dok uz sami spoj suknje koji se nosio s prednje strane na širini od 7 cm nema nabora. Na suknju je našivena pojasnica, vrlo grubim koncem nepravilnim ječmenim bodom, širine boda od oko 2 cm. Pojasnica je s obje strane duža od opsega struka i na svakom se kraju nalazi otvor (cca 1 cm porubljen ručno, bijelim koncem-bodom obameta) u koji je uvučena vezica za vezanje. Donji porub na suknji načinjen je strojnim šivanjem plavim koncem na prednjoj strani, dok je donji konac bijele boje.

Zatečeno stanje i opis oštećenja

Suknja je vidno prašnjava i onečišćena raznim prljavštinama. Šav spoja na prednjoj strani djelomično je razdvojen. Tkanina je cijelom širinom i dužinom oštećena, prvenstveno na unutarnjim pregibima nabora gdje su vidljiva oštećenja u vidu rupica i nedostajućih dijelova. Oštećenja su nastala uslijed nošenja i od insekata čiji su tragovi kukuljica pronađeni na nekim mjestima. Veće oštećenje uočeno je na lijevoj strani uz sami rub pojasnice kao i na njenom dijelu koji je služio za vezanje gdje je vidljiva i intervencija šivanjem plavim koncem.

Pojasnica je učvršćena za nabrani dio suknje vrlo grubim bijelim koncem (ječmenim bodom) dužih i kraćih šavova, na način da je tkanina po dužini presavijena, a krajevi su podvinuti prema unutrašnjosti. Bod je prolazio kroz sve slojeve. Na pregibu tkanine od koje je načinjena pojasnica, vidljiva su veća oštećenja posebno uz šavove grubim bijelim koncem. Nabori plisea po sredini suknje razvučeni su i djelomično izravnati.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

Konzervatorsko-restauratorski radovi provedeni su u Restauratorskom centru Ludbreg na Odsjeku za tekstil Hrvatskog restauratorskog zavoda Zagreb. Radovi su provedeni u dvije faze: I. faza u 2008. g. koja je financirao POU „D. Novak” iz Ludbrega i II. faza u 2009. g. financirana od strane Ministarstva kulture RH. Prije početka radova na kijklji leganki provedena je dezinfekcija pothlađivanjem jer je kod pregleda predmeta ustanovljeno da je isti bio zaražen insektima, najvjerojatnije moljcima. Nakon toga napravljena je fotografska dokumentacija (predmet je fotografiran prije, u toku i nakon radova u totalu i detaljima oštećenja) i grafička dokumentacija: skiciranje i uzimanje mjera predmeta. Uzeti su uzorci za kvalitativnu analizu tekstilnog materijala koji su provedeni u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a gdje je utvrđeno da se radi o vunenoj tkanini.

Pristupilo se uklanjanju aerosolnih prljavština, nataloženih na predmetu ti-

Kiklja leganka (prednja strana) - nakon radova

jekom duljeg vremenskog perioda, usisavanjem profesionalnim muzejskim usisavačem tvrtke *Deffner&Johann*, MUNTZ 555-MU-E-HEPA preko mreže na drvenom okviru. Na taj je način adekvatno uklonjena površinska prljavština bez mogućnosti da se predmet dodatno ošteti. S obzirom da se radi o vunenoj, plisiranoj tkanini, isključena je mogućnost mokrog čišćenja kako ne bi došlo do skupljanja i pustenja vunene tkanine kao i gubitka nabora. Kako bi se sačuvala povijesna vrijednost predmeta, predmet je samo djelomično rastavljen na spoju s prednje strane koji je već bio djelomično razdvojen i oslabljen. Oštećenja na pojasci iziskivala su njeno djelomično rastavljanje, radi lakše dostupnosti mjesta oštećenja, pri čemu se nit bijelog grubog konca u potpunosti sačuvala.

Slijedilo je parcijalno zatvaranje oštećenja, konsolidacijom novom svilenom tkaninom obojanom u lokalni ton *Marabu Batik & fabric dye* bojama. S obzirom na veličinu i brojnost oštećenja na samim pregibima plisea, upotreba vunene tkanine za konsolidaciju nije bila moguća pa je korištena svilena tkanina. Na taj se način spriječilo precrtavanje rubova na lice tkanine, izbjegnuto je nastanak novih nabora čime je sačuvan estetski sklad predmeta.

Sanaciji oštećenja na vunenoj tkanini od koje je izrađena kiklja leganka pristupilo se na slijedeći način:

- prema dimenzijama oštećenja izrezana je svilena tkanina prethodno obojana u lokalni ton, pri čemu se vodilo računa da su niti tkanja u okomitom položaju
- rubovi tkanine obrađeni su nanošenjem 50%-tnog *Klucela EF fm pas*, mekanim i tankim kistom u širini 3 do 5 mm
- svilena tkanina je na mjestu oštećenja podložena s naličja vunene tkanine,

Kiklja leganka (stražnja strana)-
nakon radova

te je uzduž ruba učvršćena za izvornik svilenim filamentom lokalnog tona obojenja (s lica tkanine rađeni su bodovi dužine od oko 1 mm dok je na naličju bod produžen na 1 ili 2 cm)

- oko pukotina i oštećenih niti izvornika, svilena tkanina je dodatno učvršćena konzervatorskim bodom
- nakon sanacije oštećenja na pojasnici, ista je učvršćena za naborani dio suknje sačuvanim izvornim koncem na mjestu izvornog šava.

Kako je vunena tkanina, duži vremenski period, bila presavijena i nagužvana, na tom su se mjestu pravilni nabori plisea deformirali, dok su se na nekim mjestima u potpunosti izravnali. Kako bi se vratio izvorni izgled vunenoj tkanini učinjeno je slijedeće: na stakleni stol položena je bugačica natopljena deioniziranim vodom te preko nje polupropusna membrana *Simpatex-a* na koju je položena kiklja leganka, a preko svega stavljena je *Melinex folija* koja je na krajevima učvršćena staklenim utezima. Važno je napomenuti da Simpatex membrana ne propušta kapljičnu vodu te stoga nije došlo do močenja tkanine.

Nakon izravnavanja ravnog dijela kiklje i vraćanje pravilnog izgleda naborima, pamučnim koncem lokalnog tona spojen je, ručnim šivanjem, razdvojeni šav. Na lijevoj strani pojasnice otvor je obrađen bodom obameta bijelim pamučnim koncem, isto kako je i na sačuvanom desnom dijelu.

S obzirom da kiklja leganka trenutno nije izložena u sklopu Zavičajne zbirke, za nju je napravljen spremnik od beskiselinskog kartona, prilagođen njenim dimenzijama. Unutrašnjost kutije dodatno je obložena jastukom od *PES-termo*

vate ušite između dva sloja *Avos-a* na koji je položen beskiselinski papir. Kiklja leganka zatim je položena u kutiju, uz gornji i donji rub načinjeni su valjci koji onemogućuju klizanje, a gornji zaštitni sloj također je izrađen od *PES-termo vate* ušite između dva sloja *Avos-a*. Spremnik je zatvoren poklopcem i na njega je s prednje strane nalijepljena fotografija predmeta s osnovnim podacima.

Zaključak

Konzervatorsko–restauratorski postupak je vrlo kompleksan te iziskuje multi-disciplinarnan i interdisciplinarnan pristup što prvenstveno uključuje restauratore, konzervatore, tehnologe i povjesničare.

S obzirom na vrlo mali broj sačuvanih dijelova narodne nošnje ludbreškoga kraja, od presudnog je značaja za očuvanje takvih predmeta njihovo pravilno čuvanje, što znači da za predmet treba osigurati prostor sa primjerenim mikro-klimatskim uvjetima. Za kulturnu baštinu od tekstila preporuča se održavanje konstantnih mikro-klimatskih uvjeta: temperature od $18^{\circ}\text{C} \pm 2^{\circ}\text{C}$, relativne vlažnosti zraka od 45% do 55 % i jačine svjetlosti od 50 lux-a.

U slučaju da se predmet izlaže, treba ga zaštititi od direktnog utjecaja sunčevog i UV svjetla uz održavanje propisane temperature i vlažnosti zraka te koristiti umjetno svjetlo do 50 lux-a.

Osnova preventivne zaštite od mogućih nametnika je u redovitom pregledavanju predmeta uz upotrebu zaštitnih pamučnih rukavica kao i čišćenje prostori-ja od prašine i prljavštine u kojem se predmet nalazi.

S obzirom na vrste materijala iz kojih je *kiklja leganka* načinjena velika opasnost prijeti i od insekata, te se u tu svrhu zaštite od istih, mogu upotrijebiti vrećice s lavandom ili drugim prirodnim sredstvom za zaštitu od insekata-moljaca.

Nakon cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata samo stručna i pravilna briga o predmetu, sačuvati će isti od oštećivanja i propadanja, kako bi ga ostavili u nasljeđe novim generacijama.

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI

Voditelj programa: Maja Vrtulek, univ bacc. ing., viši restaurator tehničar

Radna ekipa: Maja Vrtulek, univ bacc. ing., viši restaurator tehničar

Ada Vrtulek Gerić, univ bacc. ing., viši restaurator tehničar

Venija Bobnjarić - Vučković, povjesničar umjetnosti, konzervator savjetnik,
voditeljica RCL-a

Margareta Klofutar, dipl. ing. preh. tehnologije

Fotografiranje: Venija Bobnjarić- Vučković, Ada Vrtulek Gerić, Nikolina Oštarijaš konzervator-tehničar fotograf.

Radovi su provedeni na Odsjeku za tekstil u Restauratorskom centru Ludbreg (HRZ-a Zagreb).

LITERATURA

1. Dokumentacija konzervatorsko-restauratorskih radova RCL-a
2. M. Andrassy, *Vlakna II*, Zrinski, Čakovec, 2005.
3. D. Vokić, *Preventivno konzerviranje slika, polikromnog drva i mješovitih zbirki*, Kratis, Zagreb, 2007.